

Městské knihy

Charakteristika

- Pramen institucionálního původu (pamětní, evidenční, pojišťovací ...)
- Úřední knihy vnější; veřejné a pomocné
- Vedeny pro potřebu města a jeho obyvatel
- Potřeba evidence řízení města jako samosprávného celku, zajišťování právních potřeb obyvatel

Původce pramene

Městské knihy vznikly z činnosti: rychtáře a jeho poradního sboru
městské rady v čele s purkmistrem
městského soudu
městských korporací (cechů, špitálů, záduší aj.)

Historie vývoje městských knih

- Konec 13. století – první úřední knihy (nedochovány)
- 1310 – Kniha Starého města pražského (Liber vetustissimus) – smíšená kniha
 - 1311 – novobydžovská (soudní); 1343 – kniha počtů, Brno
 - Kolín, České Budějovice, Litoměřice, Louny, Olomouc, Jihlava
- 14. století – specializace knih u větších měst, menší města měla jednu knihu pro všechny záležitosti
- Do 1526 asi 1200 městských knih
- Každé město vlastní způsob vedení a počet knih
- Jazyk – z počátku latina, národní jazyky ve 14. st., v 16. st. vytlačení latiny ze záznamů
 - Makarónské zápisy – kombinace češtiny a latiny
- Zánik městských knih v době josefínských reforem, nahrazeny písemnostmi nových typů

Dělení

První české dělení – Václav Vojtíšek, 1915

Antonín Haas – 1954

Lze je dělit do čtyř skupin

- Knihy **pamětní**
- Knihy **městské správy**
- Knihy **městského soudnictví**
- Knihy **vzniklé z přenesené veřejnoprávní působnosti města**

◆ Knihy pamětní

- ve 14. století zpravidla knihy menších měst
- obsahovaly zápisy všeho druhu (převody nemovitostí, opisy privilegií, memorabilia = pamětihodnosti)

◆ Knihy městské správy

- Zpočátku jen u větších královských měst
- Sloužily k zajištění práv a správy města
- Široké spektrum knih (knihy privilegií, finanční a kancelářské knihy)

a) Knihy finanční

- Nejstarším typem jsou **berní knihy** (první polovina 14. století)
 - Brno 1343, Praha (nepřímé doklady) 1296

- Odhady nemovitého jmění, později i movitého
 - **Berní rejstříky**
 - Pomocné písemnosti
 - Vznikaly přímo při výběru daní
 - Obsahovaly vybrané částky a rubriky výdajů (částky vydané městskou radou)
 - **Účetní knihy**
 - 15. století zaznamenávání výdajů do **účetních knih** (knih počtů)
 - Obvykle uváděny stručně příjmy a rozsáhleji výdaje samotného purkmistra a rady (purkmistrovské počty)
- b) *Knihy kancelářské*
- Vznik na přelomu 15. a 16. století
 - Formuláře, kopiáře, knihy korespondence, knihy právní
- c) *Knihy privilegií*
- Obsahovaly městu udělená privilegia (dříve zapisována do pamětních knih)
 - Nejstarší: Liber vetustissimus privilegiorum civitatis Cadenensis, poč. 15. století
- ◆ **Knihy městského soudnictví**
- Od 13. století výkon soudní pravomoci náleží rychtáři
 - Počátkem 14. století oddělování rady od soudu, správní dvoukolejnost (u menších měst tvořil soud i rada jednotný celek, podvojnost vedení knih); v 15. století přechází soudní pravomoc na městskou radu
 - Velmi rozsáhlá kategorie
 - Zahrnuje agendu civilní (spornou a nespornou) a trestní
 - Sporné soudnictví má funkci reparační, jde o nápravu porušení práv (spor o právo)
 - Soudnictví nesporné ustanovuje nové právní situace, zakládá, mění, ruší práva
- A) *Knihy rychtářského soudu*
- Knihy půhonů, nálezů, rychtářské manuály
- B) *Knihy městské rady*
1. Manuály radní
 - Obsahovaly soudní případy, o kterých se v radě jednalo
 - Dlužní úpisy, trhové smlouvy aj.
 - Později rozděleny na dva typy (soudnictví sporné a nesporné)
 2. Knihy soudnictví sporného a trestního
 - **Knihy svědomí**, záznamy výsledků svědků
 - **Knihy výpovědí**, příruční knihy soudních záležitostí s příkazy a rozhodnutími
 - **Knihy nálezů radních**, rozsudky městského soudu
 - **Knihy apelací**, rozhodnutí apelačního (odvolacího) soudu
 - **Smolné knihy** (knihy hrdelního soudu)
 3. Knihy soudnictví nesporného
 - **Knihy měšťanských práv**, zápisy o udělení měšťanského práva

- **Knihy svatebních smluv**
- **Knihy trhové**, smlouvy o prodejích/koupiích domů a pozemků (vinice aj.)
- **Knihy dědických přípovědí**, přísliby nemovitostí dědicům
- **Knihy obligací**, zápisy o dlužích a jejich placení

◆ **Knihy vzniklé z přenesené veřejnoprávní působnosti města**

- Knihy jednotlivých městských korporací a zařízení
- **Sirotčí knihy**, knihy pro správu sirotčího jmění a ustanovení poručníků
- **Špitální knihy**, většinou charakter finančních knih městského zařízení (špitálu)
- **Knihy kostelních záduší**, zřizovány pro evidenci kostelních platů, uplatňování patronátního práva, správu zádušního jmění
- **Cechovní knihy** (mistrovská registra, tovaryšská registra, knihy nově přijatých mistrů, knihy nově přijatých tovaryšů, knihy vyučených učňů aj.)

VYUŽITÍ PRO HISTORIKA

- Pamětní knihy mají svůj význam v regionálních dějinách (vliv významných historických událostí na město a jeho obyvatele, vztahy mezi městy, postavení města v regionu), ale můžeme z nich pozorovat i vývoj města, sociální složení, seznamy obyvatel a jejich národnostní složení
- Finanční knihy nám mohou poskytnout seznamy poplatníku, jak vysoké daně se platily. Dávají nám informace o příjmech a výdajích nejen měst, ale i cechů, špitálů, záduší atd.
- Z knih privilegií zase můžeme zjistit privilegia, která byla danému městu udělena
- Ze soudních knih lze zjišťovat typologii sporů a výši trestů za porušení práva, seznamy (a počty) vězňů, proměny právních poměrů ve městě atd.
- Ze sirotčích knih lze postihnout, jak fungovala správa majetků sirotků.

EDICE (výběr)

Ediční řada: Städte und Urkundenbücher aus Böhmen (městským knihám věnovány dva svazky)

- 1) Schmidt, Valentin Franz – Picha, Alois (edd.): *Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen. I. Band, 1253–1419*. Praha 1908.
- 2) Köpl, Karl (ed.): *Urkundenbuch der Stadt Budweis in Böhmen*. Praha 1901.

Ediční řada: Libri civitatis

- 1) Ebelová, Ivana – et al. (edd.): *Pamětní kniha České Lípy 1461–1722*. Ústí nad Labem 2005.
- 2) Myšička, Martin (ed.): *Rejstřík stavby děkanského kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě*. Ústí nad Labem 2006.
- 3) Kocánová, Barbora – Tomas Jindřich (edd.): *Městská kniha Litoměřic (1341)–1562*. Ústí nad Labem 2006.
- 4) Kocánová, Barbora – Hrubá, Michaela – Mareš, Jan – et al. (edd.): *Knihy soudní a pamětní města Ústí nad Labem 1438–1514*. Ústí nad Labem, v tisku.
- 5) Mendlová, Jaroslava (ed.): *Knihy měšťanských práv na Novém Městě pražském 1518–1581*. Ústí nad Labem 2011.
- 6) Mendlová, Jaroslava (ed.): *Knihy měšťanských práv na Novém Městě pražském 1582–1657*. Ústí nad Labem 2012.
- 7) Holub, Pavel (ed.): *Pamětní kniha města Pacova*. Ústí nad Labem 2015.

- 8) Mendelová Jaroslava (ed.): *Liber inquilinorum Nového Města pražského 1585/1586*. Ústí nad Labem 2016.
- 9) Lhoták, Jan (ed.): *Registra památná města Sušice 1550–1628*. Ústí nad Labem 2016.
- 10) Klír, Tomáš (ed.): *Knihy chebské zemské berně z let 1438 a 1456*. Ústí nad Labem 2017.

Flodr, Miroslav (ed.): *Pamětní kniha města Brna z let 1391–1515*. Brno 2010.

Mendl, Bedřich (ed.): *Knihy počtů města Brna z let 1343–1365*. Brno 1935.

Pátková, Hana – Smolová, Věra – Pořízek, Aleš (edd.): *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*. Praha 2011.

Sulitková, Ludmila (ed.): *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343–1619*. Brno 1998.

Sulitková, Ludmila (ed.): *I. svazek. Knihy městského hospodaření (komorní počty 1467–1619)*. Brno 1999.

Sulitková, Ludmila (ed.): *II. svazek. Knihy městského hospodaření (radní počty 1523–1619)*. Brno 2001.

Sulitková, Ludmila (ed.): *III. svazek. Knihy městského hospodaření (počty města a jeho zařízení (1419–1619))*. Brno 2003.

Použitá literatura a zdroje:

Šebánek, Jindřich – Hledíková, Zdeňka – Fiala Zdeněk: *Česká diplomatika do roku 1848*. Praha 1984.

Hlaváček Ivan a kol: *Vademecum pomocných věd historických*. Jinočany 2002.

Štouračová, Jiřina: *Vývoj správních institucí českého státu 1526-1848*. Brno 2014.

Vojtíšek, Václav: *O studiu městských knih českých*. Praha 1916.

<https://www.czechency.org/slovník/EDICE%20VE%20C5%98EJN%C3%9DCH%20KNIH> (duben 2021)

<http://www.libricivitatis.cz/index.php/cz/edice> (duben 2021)

https://wikisofia.cz/wiki/P%C3%ADsemnosti_m%C4%9Bstsk%C3%A9_spr%C3%A1vy (duben 2021)

http://www.ahmp.cz/index.html?mid=20&wstyle=0&page=page/docs/prehled-fondu_rukopisy-do-1784.html (duben 2021)

<http://ff.ujep.cz/kapv/personalni-slozeni/15-khi/personalni-slozeni/30-doc-phdr-ludmila-sulitkova-csc>

(duben 2021)

<http://kpvhas.ff.cuni.cz/paleografie/gallery/gallery284.html> (duben 2021)

<http://kpvhas.ff.cuni.cz/paleografie/gallery/gallery173.html> (duben 2021)

https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/130576/Books_2010_2019_028-2014-1_19.pdf?sequence=1 (duben 2021)

Vypracovali: Lucie Křivánková a David Fischer